

УДК 75.044(477)

Цитування:

Соченко М. П. Мистецька спадщина Осипа Куриласа: батальний жанр. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2023. № 1. С. 185–190.

Sochenko M. (2023). Osyp Kurylas's Art Heritage: Battle Genre. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 1, 185–190 [in Ukrainian].

*Соченко Марина Петрівна,
старша викладачка кафедри
образотворчого мистецтва
Маріупольської філії Національної академії
образотворчого мистецтва і архітектури
<https://orcid.org/0000-0001-7128-5099>
nauka@dakkkim.edu.ua*

МИСТЕЦЬКА СПАДЩИНА ОСИПА КУРИЛАСА: БАТАЛЬНИЙ ЖАНР

Мета статті – проаналізувати батальну творчість Осипа Куриласа в лавах Українського січового стрілецьтва. **Методологія дослідження** базується на принципах історизму, неупередженості та достовірності викладених результатів, а також на загальнонаукових і спеціальних методах дослідження, серед яких аналізу, синтезу, узагальнення, описовий, системний, біографічний та ін. Відповідно до домінуючої в посткласичній науці парадигми системності вони інтегровані з різних наукових напрямів: мистецтвознавства, культурології, історії. Така міждисциплінарна методологія дала змогу виявити основну тематику та ціннісно-сенсові константи батальної творчості О. Куриласа в лавах Українських січових стрільців. **Наукова новизна** дослідження полягає в культурно-історичному та мистецтвознавчому аналізі батальної творчості О. Куриласа, що значно розширює уявлення про його творчість та визначає актуальність його мистецького спадку для сучасного мистецтва в руслі посилення інтересу до батального образотворчого мистецтва. **Висновки.** Осип Курилас та його митці-побратими зробили неоціненний внесок у розвиток образотворчого мистецтва, зокрема в батальний живопис та жанр портрета. Батальний спадок О. Куриласа (графіка, живопис) – це не просто твори образотворчого мистецтва, а й безцінний історико-документальний матеріал. Завдяки реалізму батальну творчість О. Куриласа, як й інших січових художників, можна назвати своєрідною документальною фіксацією подій періоду Визвольних змагань, яку за правдивістю, скрупульозністю і точністю зображень можна поставити в один ряд із сучасною фотографією. Велике значення їхня творчість не лише має для збереження пам'яті про тих, хто загинув за волю України, а й слугує наочним підтвердженням сміливості, незламності й одвічного прагнення нашого народу до побудови Незалежної України.

Ключові слова: Осип Курилас, батальний жанр, живопис, образотворче мистецтво, Українські січові стрільці.

Sochenko Maryna, Senior Lecturer, Fine Arts Department, Mariupol Subsidiary of the National Academy of Fine Arts and Architecture

Osyp Kurylas's Art Heritage: Battle Genre

The purpose of the article is to analyse the combat work by Osyp Kurylas in the ranks of the Ukrainian Sich Riflemen. **The research methodology** is based on the principles of historicism, impartiality, and reliability of the presented results, as well as on general scientific and special research methods, including analysis, synthesis, generalisation, descriptive, systematic, and biographical. According to the dominant in post-classical science paradigm of systematicity, they are integrated from different scientific directions, namely from art history, cultural studies, and history. Such an interdisciplinary methodology helped to reveal the main theme and value-meaning constants of the combat creativity by O. Kurylas in the ranks of the Ukrainian Sich Riflemen. **The scientific novelty** of the research consists in the cultural-historical and art-historical analysis of O. Kurylas's combat work, which significantly expands the understanding of his work and determines the relevance of his artistic heritage for modern art in the direction of increasing interest in combat fine art. **Conclusions.** Osyp Kurilas and his fellow artists made an invaluable contribution to the development of fine art, in particular, to battle painting and the portrait genre. The battle legacy of O. Kurylas (graphics, painting) is not just works of fine art, but also invaluable historical and documentary material. Due to the realism, the combat work by O. Kurilas, like other Sich artists, can be called a kind of documentary recording of the events of the Liberation Struggle period, which in terms of truthfulness, scrupulousness, and accuracy of the images can be put on the same level as modern photography. Their work is of great importance not only for preserving the memory of those who died for the will of Ukraine, but also serves as a visual confirmation of the courage, indomitability, and eternal desire of our people to build an independent Ukraine.

Key words: Osyp Kurilas, battle genre, painting, fine art, Ukrainian Sich Riflemen.

Актуальність теми дослідження. Будь-яка війна потребує історичних свідчень, особливо з боку сучасників. Своєрідним засобом документування війни слугує спеціальний живописний жанр, за допомогою якого зображують сцени різних битв. Цей напрям образотворчого мистецтва отримав назву батальний жанр, батальний живопис (Battle Painting, Battle Scenes, Military Art).

Як піджанр історичного живопису батальний живопис прагне зафіксувати відомі офіційні історичні події, а також свідчення очевидців, які висвітлюють причини, перебіг і наслідки військових дій.

Щоправда, незважаючи на нагальну необхідність слідувати принципам історизму та достовірності викладених фактів, батальні полотна сповнені емоційних рефлексій від вражень та особистих переживань митця. Опосередковані завданнями креативної художньої інтерпретації, почасти вони не можуть слугувати реальним зображенням військових подій. Водночас одним з основних завдань художника все ж таки залишається прагнення якомога точніше та скрупульозніше зобразити диференційовані характеристики сухопутного та / чи морського бою, орієнтуючись на їхні правила ведення, ознаки й основні елементи: зброю, спорядження, обмундирування, оборонні споруди тощо.

Зрозуміло, що розвиток технологій сприяв тому, що батальний жанр сьогодні більше входить у коло зацікавлень фотографів. Саме вони в змозі найбільш точно зафіксувати батальні сцени та оперативно ознайомити з ними публіку, формуючи візуальний ряд подій на фронті. Так відео-, фото-, комп'ютерні проекти, як зазначає Л. Турчак, «розкартинюють» звичне образотворче мистецтво, поширюється мистецтво «нових» технологій, медіамистецтво. «Живопис трактують як нове явище, що є не лише «живописом», а й поєднує фото-, відеопроекти, певним чином стає проміжним явищем між живописом і медіамистецтвом» [15].

Тому дослідження творчості й мистецького спадку батальних живописців становить безсумнівний інтерес та привертає увагу до своєї невтраченої цінності й актуальності як митців і науковців, так і широкого кола громадськості.

Аналіз досліджень і публікацій. Праці, які стосуються предмету нашого дослідження, умовно можна поділити на декілька груп. Це зумовлено тим, що його тематика одночасно екстрапольована в декілька важливих напрямів: зображення війни, батальний живопис,

творчість художника Осипа Куриласа, яка тісно пов'язана з історією Українського січового стрілецтва. Тому звернемо окремо увагу на відповідні публікації.

Дослідженню відображення війни в мистецтві присвячені праці українських культурологів К. Кислюк та Л. Божко. Так, у статті «Війна очима військових (на основі фотоконтенту офіційних сторінок піхотних бригад ЗСУ у фейсбуку)» вони досліджують особливості мілітарної візії сучасного етапу російсько-української війни, «війни очима військових» як однієї зі складових сучасного «мультивізійного» її бачення. У результаті кількісного аналізу фотоконтенту офіційної фейсбук-сторінки 93 ОМБ «Холодний Яр» автори дійшли висновку, що він формує війну очима військових, яка в такому баченні постає як особливий різновид людської екзистенції [9].

Також К. Кислюк у статті «Українські особливості «жіночого мілітарі» в соціальній мережі Facebook» на матеріалах візуального контенту соціальної мережі аналізує особливості усталених в Україні у 2014–2021 роках на рівні фрейму масової культури зображень (передусім фотографічних) жінок у військовому однострої, з мілітарними атрибутами, часто в реальній бойовій обстановці. Для цього автор проаналізував майже 2,5 тис. фото жінок у військовому однострої у фейсбук-акаунтах, які відображали різні контексти зображення [8].

Творчості мистецького осередку стрілецтва присвячено дисертаційне дослідження К. Рожак-Литвиненко «Мистецьке угруповання Українських січових стрільців: художники, традиції, жанрові та стилеві особливості творів», у якому автор висвітлює процес утворення та функціонування мистецького угруповання УСС, його програмні й організаційно-творчі засади, а також стилістичні, жанрові та образно-тематичні особливості мистецького доробку художників, зокрема твори батального, портретного й іншого характеру [14].

М. Лазарович у публікації «Культурницька та просвітня праця легіону Український Січових Стрільців під час Першої світової війни» аналізує культурно-просвітницьку діяльність, яку легіон провадив упродовж усього свого існування з метою побудови справжньої Української держави для майбутніх поколінь [11].

Суголосною за тематикою є стаття Л. Башняк «Образотворче мистецтво українського стрілецтва доби Визвольних змагань першої чверті ХХ ст.», у якій дослідниця зображує розвиток образотворчого

мистецтва та діяльність культурних центрів Пресових квартир під час Першої світової та українсько-польської воєн. Дослідниця, зокрема, досить ґрунтовно зобразила тематичний діапазон творчості Осипа Куриласа [1].

Історії УСС, у якій згадано й творчість О. Куриласа, присвячені також праці М. Островерха «Грозна калини: в Українських Січових Стрільців» [13], О. Думіна «Історія Легіону Українських Січових Стрільців. 1914–1918» [5] та ін.

Безпосередньо життю і творчості О. Куриласа присвячено альбом-монографію А. Крижанівського [10], публікації М. Іванишина [7], І. Фаріон [17], А. В'юника [3] та ін.

Мета статті – проаналізувати батальну творчість Осипа Куриласа в лавах Українського січового стрілецтва.

Виклад основного матеріалу. Нині, в умовах гарячої фази російсько-української війни, напрочуд важливим вважаємо привернути увагу до творчості митців, які виконували й виконують надважливе завдання – допомагають і науковцям, і політикам, і пересічним громадянам у майбутньому об'єктивно оцінити детермінанти, перебіг та наслідки війни за допомогою образотворчої фіксації її характерних особливостей. Останні не просто слугують безцінним «документальним» матеріалом, а й водночас убезпечують «від однобічного зображення війни лише у фреймах військової пропаганди та перехід до, так би мовити, «мультиплексного» бачення війни крізь призму різноманітних, соціокультурно зумовлених візій» [9].

На офіційній сторінці телеграм-каналу О. Зеленської з'явилася інформація, що першою жінкою-офіцером була галичанка, слухачка вищих курсів у Львові, мати історика, академіка Я. Дашкевича – Олена Степанів. Жінка-хорунжий командувала жіночою чотою Українських січових стрільців у Першій світовій війні [6].

Портрет першої у світі жінки-офіцера, знищений радянською владою у 1952 році, вийшов з-під пера відомого українського художника Осипа Куриласа. Однак це був не єдиний портрет військового героя його авторства. Талант О. Куриласа став відомим завдяки різним полотнам і жанровій тематиці зображень, але його одвічне прагнення до героїзації знайшло втілення в низці листівок і картин на військову тематику. Зокрема, він фактично став одним із митців, хто мав змогу задокументувати видатні події з історії Українського січового стрілецтва засобами образотворчого мистецтва.

Випускник Краківської академії мистецтв О. Курилас був мобілізований у віці 45 років до австрійської армії, у якій добровільно записався до Легіону Українських січових стрільців стрільцем булавного відділу Першого полку. Художник уперше прибув на фронт до с. Вівся над р. Стрипою восени 1915 року й долучився до діяльності мистецького осередку УСС – Пресової квартири, куди його відрядили разом з патріотичними діячами української культури (письменником Р. Купчинським, музикантом Л. Лепким, фотографом В. Оробцем). Це було мистецьке об'єднання художників (серед яких Л. Гец, І. Іванець, Ю. Буцманюк, Ю. Назарак та ін.), літераторів, фотографів, «завданням якого було словом, пензлем, мелодією піднімати бойовий дух “усусусів”» [17]. Як констатує І. Гах, «так легіон УСС став не тільки воєнізованим угрупованням, його визначально важливим чинником стала ідейно-культурна, духовна діяльність» [4].

Також для О. Куриласа за наказом полковника Г. Коссака було організовано спеціальну польову майстерню при штабі полку в Тудинці на Тернопільщині [13, 72–73].

«Осип Курилас, якого отаман Коссак спровадив із Коша ще восени 1915 року, уладив неподалік полкового командування малярське ательє і працював в ньому постійно і ретельно. Багато його творів, що там народилися і збереглися досі, є однією з найцінніших пам'яток життя і праці УСС» [5, 75], – зазначає О. Думін.

Чи не основним напрямом роботи О. Куриласа стало портретне мистецтво. Упродовж зими й весни 1915–1918 років він виконав близько 200 портретів полковників, курінних отаманів, старшин і стрільців. Роботи художника вирізняються не лише філігранною технікою, а й глибоким психологізмом образів. Серед найвідоміших – портрети командира полку Г. Коссака, курінного отамана С. Горука, хорунжої О. Степанів [10], отаманів В. Дідушка, О. Букшованого, сотників Я. Індишевського, Д. Вітовського, З. Носковського, Р. Камінського та ін. Його творчість – це ціла галерея образів відданих борців за свободу нашої країни.

Очолити Пресову квартиру, О. Курилас не брав безпосередньої участі в боях, проте майстерно зображував батальні сцени. Серед найвідоміших батальних картин художника – «Бій на Маківці», «Битва на Лисоні», «Семиковецьке побоїще», «Протинаступ сотні Будзиновського», «Залога на Стрипі» та ін. «...живописні батальні картини відображали бойовий шлях Легіону УСС, а згодом Галицької армії, подвиги стрілецтва в битвах за Україну

<...>. Цей жанр став основним у тривалому періоді позиційного характеру війни від кінця 1915 р.» [1].

Також з-під пензля О. Куриласа вийшла низка ескізів і живописних полотен на теми стрілецького та селянського побуту, батальних сцен, пейзажів з околицями навколишніх місцевостей [13, 72–73]. Тут можна згадати «Стрелець над книжкою», «Прощання», «Батальйон над Стрипою», «Зустріч», «Хата над Судинкою», «Відхід добровольців до служби...», «Поранений», «Ой видно село широке...», «Селянська хата», «Зміна варті» «Убитий стрелець біля хреста», «Стрелець на варті», «Старшина під вікном» та ін.

На всіх цих творах, які збереглися на листівках, наявні зображення стрільців у військовому однострої, верхи на конях тощо, однак при цьому автор намагається зберегти всі ті ознаки життя: елементи побуту, емоції, які притаманні людям завжди, навіть під час війни. Такий життєвий реалізм робить твори О. Куриласа напрочуд теплими та безмірно життєствердними.

Недарма серія листівок з творами О. Куриласа на тему життя і подвигу українських січових стрільців, яка вийшла у Відні у видавництві «Червона калина» 1918 року, отримала назву «Бо війна війною...».

Варто зазначити, що широким був не лише тематичний, а й жанровий діапазон творчості О. Куриласа, як й інших стрілецьких художників. Можна відмітити й графічні твори в жанрі ілюстрацій, шаржів і карикатур, «листівки на стрілецьку тематику, стрілецькі відзнаки та ін. Графіка зазвичай виконувалася найбільш доступними в польових умовах олівцем, тушшю, аквареллю, пастельними олівцями й носила переважно документальний характер» [1]. Власне, за такий реалізм твори січових художників можна вважати своєрідною документальною фіксацією, яку можна поставити в один ряд із сучасною фотографією.

Також О. Курилас ілюстрував сатиричні журнали «Самопал», «Бомба», «Самохотник», «Республіканський Самохотник» [7].

Примітно, що така різнопланова «батальна» майстерність О. Куриласа сформувалася «на багатих традиціях українського батального мистецтва. <...> на творах визначних митців цього жанру: наддніпрянців М. Самокиша – академіка і професора Санкт-Петербурзької академії мистецтв, і С. Васильківського – вихованця Віденської академії мистецтв, галичанина

К. Устияновича, польських баталістів Є. Батовського і З. Розвадовського» [1].

Умови для відтворення в картинах тогочасних подій, батальних сцен, зображення портретів жителів навколишніх сіл, які приходили доглядати за пораненими січовиками, були жахливими, навіть можна сказати, що їх взагалі не було. 27 березня 1917 року в листі до І. Боберського О. Курилас так описував своє перебування в с. Пісочна біля Миколаєва: «Становисько моє є так оригінальне, що цього позавидували би мені всі воєнні малярі світа. Іншим малярам будують в полі робітні, вони малюють генералів і найвищих комендантів, мають до диспозиції самоходи, самолети і цілий штаб ордонансів, до всего мають приступ, малюють все, що лиш під увагу впаде, нічим не зв'язані. Але ми до цього не доросли і я до цього не доріс» [10, 39].

Прикметно, що військова тематика не полишала О. Куриласа й надалі. Так, після переїзду до Станіславова у 1919 році керівництво УСС йому доручило розробляти проекти січової шапки, одностроїв, а також відзнак для січових стрільців. «Легендарні кашкети-мазепинки, у яких ходили “уусуси”, – це і його рук робота» [17], – нагадує І. Фаріон.

Твори художника експонувалися на виставках 1916–1918 років у Відні, а від вересня 1918 року – у Національному українському музеї у Львові. І. Боберський згадував, що у Відні «найбільше образів збиралося від Осипа Куриласа, сильного в краєвидах і подобах осіб» [2].

У 1929 році низка рисунків на стрілецьку тематику, ескізів та олійних полотен О. Куриласа була передана з Центральної управи УСС у Відні до фондів Національного музею у Львові ім. А. Шептицького. Там вони зберігаються і донині. Також творчий доробок митця частково можна побачити на репродукціях у періодичних виданнях і на стрілецьких поштових листівках, надрукованих у 1917–1918 роках у видавництвах «Червона калина» та Центральної управи УСС у Львові, Перемишлі й Коломиї [16].

Осип Курилас помер 25 червня 1951 року й похований у Львові на Личаківському цвинтарі. Через рік було спалено 164 його роботи, які вилучили в спецфонд, створений владою для експонатів. Комісія визнала, що більшість творів, «написаних рукою талановитого живописця, різноманітні за композицією... не мають ніякого іконографічного інтересу» [3, 13], «не мають музейного значення і підлягають спаленню» [12].

Знищені твори митця дійшли до нашого часу завдяки тому, що вони були зображені на

листівак, виданих у 1914–1918 роках зусиллями січових митців. Перша виставка художника пройшла лише у 1991 році.

Твори стрілецьких малярів стали цінними документами тієї доби, адже їх «було створено безпосередніми учасниками тих подій чи за достовірною інформацією очевидців» [11]. Здебільшого завдяки саме продуктивній діяльності Пресової квартири, зокрема О. Куриласа, нині ми маємо образотворчі (живопис, рисунок, світлини), літературні й інші пам'ятки, які максимально правдиво висвітлюють історію УСС періоду 1914–1920-х років [4] та слугують «високомистецьким спадком когорти молодих художників, які брали безпосередню участь у згаданих військово-політичних подіях, мали змогу із середини побачити й пережити весь жах фронтів і Визвольних змагань» [4].

Наукова новизна дослідження полягає в культурно-історичному та мистецтвознавчому аналізі батальної творчості О. Куриласа, що значно розширює уявлення про його творчість та визначає актуальність його мистецького спадку для сучасного мистецтва в руслі посилення інтересу до батального образотворчого мистецтва.

Висновки. Осип Курилас та його митці-побратими зробили неоціненний внесок у розвиток образотворчого мистецтва, зокрема в батальний живопис та жанр портрета. Батальний спадок О. Куриласа (графіка, живопис) – це не просто твори образотворчого мистецтва, а й безцінний історико-документальний матеріал. Завдяки реалізму батальну творчість О. Куриласа, як й інших січових художників, можна назвати своєрідною документальною фіксацією подій періоду Визвольних змагань, яку за правдивістю, скрупульозністю і точністю зображень можна поставити в один ряд із сучасною фотографією. Велике значення їхня творчість не лише має для збереження пам'яті про тих, хто загинув за волю України, а й слугує наочним підтвердженням сміливості, незламності й одвічного прагнення нашого народу до побудови Незалежної України.

Література

1. Башняк Л. І. Образотворче мистецтво українського стрілецтва доби Визвольних змагань першої чверті ХХ ст. URL: <https://tur.kosiv.info/ukrainian-culture/423> (дата звернення: 13.12.2022).
2. Боберський І. Щоденник. 1918–1919 / упор. Ю. Мицик. Київ, 2003.
3. В'юнник А. О. П. Курилас. Львів, 1963. 33 с.
4. Гах І. Мистецька спадщина Українських січових стрільців у фондівій збірці національного

музею у Львові ім. А. Шептицького. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hakh_Iryna/Mystetska_spadschy_na_Ukrainskykh_sichovykh_striltsiv.pdf?PHPSESSID=jj59n9lp79hmkjbevpi1dmuo34 (дата звернення: 20.12.2022).

5. Думін О. Історія Легіону Українських Січових Стрільців. 1914–1918. Львів, 1936. 376 с.

6. Зеленська О. «Чи знали ви, що першою жінкою-офіцером у Європі була українка?». URL: <https://t.me/FirstLadyOfUkraine/508> (дата звернення: 13.12.2022).

7. Іванишин М. Осип Курилас, або ювілей художника-патріота зі Щирця. URL: <https://photo-lviv.in.ua/osyp-kurylas-abo-iuviley-khudozhnyka-patriota-zi-shchyrtsia/> (дата звернення: 13.12.2022).

8. Кислюк К. В. Українські особливості «жіночого мілітарі» в соціальній мережі Facebook. *Питання культурології*. 2022. Вип. 39. С. 128–140.

9. Кислюк К. В., Божко Л. Д. Війна очима військових (на основі фотоконтенту офіційних сторінок піхотних бригад ЗСУ у фейсбуку). *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2022. № 4. С. 8–14.

10. Крижанівський А. Осип Курилас : альбом-монографія. Львів : Західноукраїнський інформаційно-видавничий центр, 2008. 279 с.

11. Лазарович М. Культурницька та просвітня праця легіону Український Січових Стрільців під час Першої світової війни. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/8561/1/%D0%9A%D1%83> (дата звернення: 13.12.2022).

12. Осип Курилас. URL: <https://art.lviv-online.com/osyp-kurylas/> (дата звернення: 13.12.2022).

13. Островерха М. Гроза калини: в Українських Січових Стрільців; Нью Йорк : Накладом автора, 1962. 132 с.

14. Рожак-Литвиненко К. Мистецьке угруповання Українських Січових Стрільців: художники, традиції, жанрові та стилеві особливості творів. URL: <https://nam.edu.ua/files/Academy/nauka/specrada/Dusertacii/Rozhak.%20Дисертація.pdf> (дата звернення: 13.12.2022).

15. Турчак Л. І. Еволюція образотворчого мистецтва в незалежній Україні : автореф. дис. ... канд. мистецтвозн.: 26.00.01 / Київ. нац. ун-т культури і мистец. Київ, 2011. 16 с.

16. Українські Січові Стрільці у боях та міжчассі: мистецька спадщина: Лев Гец, Іван Іванець, Осип Курилас, Олена Кульчицька, Леонід Перфецький, Осип-Роман Сорохтей / упоряд. Ігор Завалій та ін. ; Інститут колекціонерства українських мистецьких пам'яток при НТШ, Національний музей у Львові ім. А. Шептицького, Національна бібліотека Чеської республіки – Слов'янська бібліотека. Львів; Київ : Оранта, 2007. 192 с.

17. Фаріон І. У лавах січових стрільців воював з... пензлем і мольбертом. URL: <https://wz.lviv.ua/farion-and-near/364389-u-lavakh-sichovykh-striltsiv-voiuavav-z-penzlem-i-molbertom> (дата звернення: 13.12.2022).

References

1. Bashnyak, L. I. Fine Art of Ukrainian Shooting of the Era of the Liberation Struggles of the First Quarter of the 20th Century. Retrieved from: <https://tur.kosiv.info/ukrainian-culture/423>. [in Ukrainian].
2. Bobersky, I. (2003). Diary. 1918–1919 / emphasis. Y. Mytsyk. Kyiv [in Ukrainian].
3. Vyunik, A. (1963). O. P. Kurilas. Lviv [in Ukrainian].
4. Gakh, I. Artistic heritage of the Ukrainian Sich snipers in the fund collection of the national museum in Lviv named after A. Sheptytskyi. Retrieved from: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hakh_Iryna/Mystetska_spadshchyna_Ukrainskykh_sichovykh_striltsiv.pdf?PHPS ESSID=jj59n9lp79hmkjbevpil dmuo34 [in Ukrainian].
5. Dumin, O. (1936). History of the Legion of Ukrainian Sich Riflemen. 1914–1918. Lviv [in Ukrainian].
6. Zelenska, O. «Did you know that the first female officer in Europe was a Ukrainian?». Retrieved from: <https://t.me/FirstLadyOfUkraine/508> [in Ukrainian].
7. Ivanyshyn, M. Osyp Kurylas, or the anniversary of the patriot artist from Shchyrtsia URL: <https://photo-lviv.in.ua/osyp-kurylas-abo-iuviley-khudozhnyka-patriota-zi-shchyrtsia/> [in Ukrainian].
8. Kislyuk, K. V. (2022). Ukrainian peculiarities of the «female military» in the Facebook social network. Issues of cultural studies. 39, 128–140 [in Ukrainian].
9. Kislyuk, K. V., Bozhko, L. D. (2022). War through the eyes of the military (based on the photo content of the official pages of the infantry brigades of the Armed Forces of Ukraine on Facebook). Bulletin of the National Academy of Managers of Culture and Arts, 4, 8–14 [in Ukrainian].
10. Kryzhanivskyi, A. (2008). Osyp Kurilas: [album-monography]. Lviv: Western Ukrainian Information and Publishing Center [in Ukrainian].
11. Lazarevych M. Cultural and educational work of the Legion of Ukrainian Sich Riflemen during the First World War. Retrieved from: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/8561/1/%D0%9A%D1%83> [in Ukrainian].
12. Osyp Kurilas. Retrieved from: <https://art.lviv-online.com/osyp-kurylas/> [in Ukrainian].
13. Ostroverkha, M. (1962). Grozna viburnum: in Ukrainian Sich Riflemen; New York: Published by the author [in Ukrainian].
14. Rozhak-Lytvynenko, K. Artistic group of Ukrainian Sich Riflemen: artists, traditions, genre and stylistic features of works. Retrieved from: <https://lnam.edu.ua/files/Academy/nauka/specrada/Dusertacii/Rozhak.%20Дисертація.pdf> [in Ukrainian].
15. Turchak, L. I. (2011). The evolution of fine art in independent Ukraine: autoref. thesis ... candidate art historian: 26.00.01; Kyiv. national University of Culture and Arts. Kyiv [in Ukrainian].
16. Ukrainian Sich Riflemen in battles and in between: artistic heritage: Lev Gets, Ivan Ivanets, Osyp Kurylas, Olena Kulchytska, Leonid Perfetskyi, Osyp-Roman Sorokhtei / edited by. Ihor Zavaliy and others; The Institute of Collection of Ukrainian Art Monuments at the National Academy of Sciences, the National Museum in Lviv named after A. Sheptytskyi, National Library of the Czech Republic – Slavic Library. Lviv; Kyiv: Oranta, 2007 [in Ukrainian].
17. Farion, I. In the ranks of Sich riflemen, he fought with... a brush and an easel. Retrieved from: <https://wz.lviv.ua/far-and-near/364389-u-lavakh-sichovykh-striltsiv-voiuavav-z-penzlem-i-molbertom> [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 12.01.2023
Отримано після доопрацювання 15.02.2023
Прийнято до друку 23.02.2023*